

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ МЕДИЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

ЛОГВИНЕНКО Борис Олексійович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності ОВС Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

УДК 351.77

Научная статья посвящена рассмотрению предмета медицинского права Украины и определению его особенностей. Предложено авторское определение предмета медицинского права и перечня общественных отношений, регулируемых нормами медицинского права.

Ключові слова: галузь права, медичне право, предмет медичного права, медицина, суспільні відносини.

Взяття Україною курсу на розбудову незалежної, правової, демократичної і соціальної держави обумовлює стрімкий розвиток суспільних відносин у переважній більшості сфер суспільного життя. Європейські прагнення України вимагають перегляду існуючих засад організації та здійснення публічного управління, відповідно до найвищих світових стандартів.

Зазначені процеси позначаються на системі права України, викликаючи її динаміку, що проявляється у зміні і розвитку існуючих та появі нових галузей, інститутів та норм національного права.

У масиві нових галузей права (аграрне, муніципальне, космічне, інформаційне, податкове тощо), чільне місце посідає медичне право України. Його значущість зумовлена важливістю царини, якою опікується зазначена галузь, до того ж його становлення супроводжується численними дискусіями і що тривають у вітчизняних наукових колах.

Серед правників та фахівців з державного управління питанням медичного права присвятили увагу багато дослідників: Н.Б. Болотіна, С.Б. Булеца, В.Д. Вол-

ков, В.О. Галай, З.С. Гладун, Л.М. Дешко, С.О. Козуліна, В.М. Пашков, Я.Ф. Радиш, А.М. Савицька, І.Я. Сенюта, С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, Т.О. Тихомирова, Я.М. Шатковський та інші.

Водночас, необхідно відмітити неоднозначність підходів до розуміння медичного права, як галузі, науки, навчальної дисципліни та векторів його розвитку, що обумовлює актуальність теми, якій присвячено статтю.

Додаткової актуальності дослідженню проблем медичного права надає те, що сучасний стан громадського здоров'я в Україні характеризується як кризовий, про що свідчать негативні тенденції в тріаді статистичних показників, а саме: показниках відтворення населення (медико-демографічні дані); показниках розвитку дітей, запасу фізичних сил у дорослого населення (показники фізичного розвитку) та адаптації населення до умов навколишнього середовища (захворюваність, інвалідність). При цьому чинниками цих негативних тенденцій в Україні є всі основні детермінанти здоров'я, на які вказують експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я, а саме: соціально-економічне становище в країні, стан довкілля, якість харчування та питної води, зростаюче розшарування населення за рівнем доходів, наявна організація надання медичної допомоги тощо. На сьогодні українська система охорони здоров'я не здатна задовольнити потреби населення у медичній допомозі, забезпечити доступ-

ність, якість і своєчасність надання медичної допомоги та послуг з охорони здоров'я, забезпечити належний рівень профілактики захворюваності, смертності тощо [1, с.32].

Звичайно, що сталий розвиток медичного права в Україні справлятиме лише позитивний вплив на вітчизняну систему охорони здоров'я та сприятиме усуненню різноманітних недоліків і прогалин, що доки мають в ній місце.

Метою статті є розгляд предмету медичного права України і визначення його особливостей.

Досягнення поставленої мети пов'язане із вирішенням наступних завдань: 1) визначення поняття медичного права та підходів до його розуміння; 2) аналіз наукових позицій щодо визначення предмету медичного права та його особливостей.

У межах першого завдання першочерговим є визначення галузевої належності норм медичного права та врегульованих ними суспільних відносин у сфері охорони здоров'я. Відповідні наукові підходи докладно представлені у дослідженні Н.Б. Болотіної. Авторкою визначено та виокремлено чотири ключові аспекти, зокрема:

1) Відносини з приводу надання медичної допомоги вважаються предметом цивільно-правового регулювання. Обґрунтування: основою надання медичної допомоги є договір і цей договір за своєю природою є цивільно-правовим. Прихильники: В.Л. Суховерхий, В.А. Ойзенгіт, А.М. Савицька, М.С. Малєїн.

2) Відносини щодо медичного обслуговування є адміністративно-правовими. Обґрунтування: вказані відносини входять у сферу адміністративного права. Прихильники: Г.І. Петров.

3) Медичне право – один із видів (підгалузь) права соціального забезпечення. Обґрунтування: відсутність належного законодавчого забезпечення для виокремлення медичного права у самостійну галузь. Медичне обслуговування – своєрідна форма соціальних гарантій, подібно до пенсійного забезпечення. Прихильники: Р.І. Іванова, В.А. Тарасова, В.С. Андреев.

4) Право охорони здоров'я (лікарське, охороноздоровче, медичне) – комплексна галузь права (законодавства). Вказана

позиція включає два вектори. Обґрунтування: а) право зводиться до системи нормативних актів (норм), що регулюють організаційні, майнові, особисті відносини, що виникають у зв'язку із проведенням санітарно-епідеміологічних заходів і наданням лікувально-профілактичної допомоги громадянам; б) регулює суспільні відносини у сфері медичної діяльності. Представники: а) М.М. Малєїна; б) С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, А.Б.Литовка, П.І. Литовка.

Сама Н.Б. Болотіна визначає медичне право як самостійну галузь права, що становить систему правових норм, котрі регулюють якісно своєрідні суспільні відносини, змістом яких є здійснюваний медичними працівниками за допомогою медичних засобів вплив на фізичне та психічне здоров'я людини [2, сс. 31-34].

Ми схилиємось до думки, що медичне право є комплексною галуззю національного права, яка тісно пов'язана насамперед з адміністративним правом. Пояснюючи власну точку зору, звернімося до професора Є.В. Курінного, який зазначає, що потрібно враховувати те високе місце, яке займає адміністративне право в системі вітчизняного права. Слід нагадати, що адміністративне право – фундаментальна (основна) галузь публічного права. Воно займає найвище місце у ієрархії так званих управлінських галузей права. На щабель нижче від адміністративного права знаходяться дві спеціальні галузі права: земельне і фінансове право, ще нижче положення займають комплексні галузі, які складають вторинні утворення у структурі права [3, с.29].

З.С. Гладун слушно відмічає, що медичне право має бути не лише спеціалізованою, а й комплексною галуззю права, що аж ніяк не суперечить принципам побудови традиційних галузей права (адміністративного, цивільного, трудового, кримінального тощо) [4, с.6].

В.Ю. Стеценко наголошує, що будучи комплексною галуззю, медичне право включає в свій склад норми різних галузей права: кримінального, цивільного, адміністративного і ін [5, с.299].

Аналіз даних наукової дискусії показав, що більшість вчених вважає медичне право

комплексною галуззю права, що регулює суспільні відносини, які виникають у процесі охорони здоров'я населення і здійснення медичної діяльності [6, с.86].

Дослідивши галузеву належність медичного права, перейдемо до висвітлення підходів щодо його дефініції. Тут важливо наголосити на розмаїтті підходів та складності розуміння медичної термінології для юристів, внаслідок чого визначення поняття медичного права є доволі неоднозначним. „Право охорони здоров'я”, „Медичне право”, „Охороноздоровче право”, „Лікарське право”, „Фармакологічне право” та інші поняття, що широко застосовуються вченими без достатньої аргументації власних поглядів істотно гальмують сталий розвиток галузі. Наріжним питанням тут ми вважаємо подолання „термінологічного хаосу” та поєднання зусиль фахівців для розвитку медичного права в першу чергу на засадах ідеології „людиноцентризму”, запропонованої для адміністративного права В.Б. Авер'яновим.

Автори підручника „Медичне право України” визначають його як комплексну галузь права, що включає сукупність правових норм, регулюючих суспільні відносини у сфері медичної діяльності [7, с.11].

О.А. Беденко-Зваридчук, вважає що медичне право – це галузь українського права, яка є сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з реалізацією прав громадян на здоров'я, зокрема, відносини між громадянином і лікувально-профілактичною установою, між пацієнтом і медичним працівником у сфері надання медичної допомоги, а також їх прав, обов'язків та відповідальності у зв'язку з проведенням діагностичних, лікувальних і санітарно-гігієнічних заходів [8].

В.М. Рудий розуміє „право у сфері охорони здоров'я” як сукупність (комплекс, масив) загальнообов'язкових формально визначених правил поведінки (правових норм), що безпосередньо стосуються охорони здоров'я і пов'язані із застосуванням загального цивільного, кримінального чи адміністративного права з метою забезпечення умов, необхідних для охорони здоров'я [9, с.10].

А.А. Бабанін та В.І. Ясінський визначають медичне право як сукупність визначе-

них і санкціонованих державою юридичних норм, які регулюють правовий статус медичних і фармацевтичних працівників (їхні права і гарантії, обов'язки, юридичну відповідальність) та правові відносини громадян з закладами охорони здоров'я [10, с.47].

Відмітимо, що домінуючою у наукових колах є позиція щодо визначення поняття медичного права, запропонована С.Г. Стеценком, яку ми теж в цілому підтримуємо. Втім, тут лишається один дискусійний момент, на який буде вказано нижче по тексту.

Подібна негативна ситуація відносно медичного права спостерігається в ряді інших держав – колишніх учасниць Радянського Союзу. Так, російська дослідниця О.А. Макеева зауважує, що питання про статус медичного права лишається дискусійним, зокрема в частині філологічної коректності використання термінів „право охорони здоров'я” або „права надання медичної допомоги” [11, с.180]

Натомість, польські фахівці М. Мікос і С. Пожьдзьох відмічають, що термін „Медичне право” почав набувати широко розповсюдження тільки з другої половини ХХ століття. У міжвоєнний період у Польщі та світі також вживалися поняття „Лікарське право” та „Санітарне право”. Подальший розвиток і розширення розуміння здоров'я обумовив піднесення саме поняття медичного права. Одним із перших джерел, що стосувалися медичного права була праця Р. Сават'єра Трайте „Окрес медичного права”, що вийшла у Парижі (Франція) 1956 року [12, с.76].

Загалом, досвід західних держав свідчить про переважне оперування поняттям „Медичне право” (Medizinrecht – нім.; Medical law – англ.; Prawo medyczne – польськ.; Derecho médico – іспан.) відносно інших суміжних категорій.

Переходячи до розгляду предмету медичного права, нагадаємо, що у теорії права під предметом правового регулювання прийнято розуміти сукупність суспільних відносин, урегульованих нормами права. Саме предмет правового регулювання вказує на яку сферу (коло) суспільних відносин спрямований вплив норм права (їх диспозицій) [13, с.255].

Досліджуючи предмет медичного права, В.Ю. Стеценко визначає його як суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення медичної діяльності [5, сс.297-298].

І.Я. Сенюта вважає, що до предмету медичного права входять всі суспільні відносини, що виникають у процесі надання медичної допомоги, яка застосовується з діагностичною, профілактичною, лікувальною і реабілітаційно-відновною метою з тим, аби забезпечити право людини на охорону здоров'я [14, с.10].

Н.Б. Болотіна під предметом медичного права розуміє якісно своєрідний комплекс суспільних відносин, які виникають в результаті безпосереднього впливу на людину медичними засобами. Тобто, предметом медичного права виступають суспільні відносини, що виникають при наданні медичної допомоги. До таких належать відносини з приводу надання усіх видів медичної допомоги; відносини щодо забезпечення хворих лікарськими засобами, протезно-ортопедичними, корегуючими засобами, слуховими апаратами; відносини з приводу проведення медичної експертизи, біомедичних дослідів на людині. Всі інші відносини, що так чи інакше пов'язані з медичними, до предмета цього права не входять (наприклад, відносини щодо промислової санітарії, санітарного нагляду, медичного страхування, організації медичних закладів, співвідношення компетенцій між окремими структурними ланками таких закладів) [15, с.117].

Л.М. Дешко вважає, що предмет медичного права складають суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення медичної і фармацевтичної діяльності [16, с.123].

Аналіз наведених визначень свідчить про неоднорідність підходів щодо предмету медичного права. Відносини, що ним врегульовуються або зводяться до надання медичної допомоги і права особи на охорону здоров'я, або навпаки – розширюються до фармацевтичної діяльності і медичного страхування.

Дискусійним моментом, на якому ми наголошували вище, є те, що предмет медичного права часто пов'язується вченими із здійсненням медичної діяльності. Зміст такої діяльності визначено Інструкцією про

порядок надання Комітетом з питань народної і нетрадиційної медицини при Міністерстві охорони здоров'я України спеціального дозволу для провадження медичної діяльності в галузі народної і нетрадиційної медицини, затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ) № 195 від 10.08.2000 р. „Про надання спеціального дозволу на медичну діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини”. Так, пунктом 1.2.1. Інструкції, медична діяльність закріплена як регламентована Основами законодавства України про охорону здоров'я, іншими актами законодавства з питань охорони здоров'я, нормативно-правовими актами МОЗ України діяльність з надання громадянам лікувально-профілактичної допомоги [17].

Виходячи з цього, використання словосполучення „медична діяльність” у дефініції дещо звужує предмет медичного права, а відтак і розуміння медичного права як галузі національного права. Ми вважаємо, що особливостями предмету медичного права є те, що до нього входять суспільні відносини, об'єднуючим елементом яких є саме сфера медицини.

Пояснюючи власну думку зазначимо, що у тлумачному словнику української мови медицина визначена як система наукових знань і практичної діяльності, метою яких є зміцнення і збереження здоров'я, продовження життя людей, попередження та лікування захворювань людини [18, с.655].

Відтак, медициною охоплюються наукові знання і медична діяльність.

Отже, намагаючись уніфікувати і спростити розуміння предмету медичного права, пропонується включити до нього суспільні відносини, що стосуються сфери медицини. Також, керуючись комплексним характером медичного права, ми схилиємось до висновку, що у масиві відповідних суспільних відносин найважливіше місце займають управлінські (адміністративні) відносини за характером, але медичні за змістом.

Сам предмет медичного права можна визначити як суспільні відносини, що виникають у сфері медицини. До таких відносин запропоновано включити: 1) відносини, що стосуються прав і обов'язків фізичних

АНОТАЦІЯ

Наукову статтю присвячено розгляду предмету медичного права України та визначенню його особливостей. Запропоновано авторське визначення предмету медичного права та переліку суспільних відносин, що врегульовані нормами медичного права.

SUMMARY

The scientific article is devoted to the subject of medical law of Ukraine and the definition of its features. The author's definition of the subject of medical law and a list of public relations, governed by the norms of medical law are proposed.

осіб; 2) відносини внутрішньої організації; 3) медико-деліктні відносини; 4) відносини щодо медичного страхування; 5) відносини у сфері трансплантології, фармакології, протезування і т.п.; 6) зовнішньоорганізаційні відносини.

Насамкінець підкреслимо, що стрімкий розвиток медичного права в Україні обумовлює відкритість і динаміку зазначеного нами переліку, тобто він не є вичерпним і може змінюватись.

Література

1. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2011. – 416 с.
2. Сучасне українське медичне право / [Болотіна Н.Б., Буздуган Я.М., Булеца С.Б. та ін.]; За заг. ред. С.Г. Стеценка. – К. : Атіка, 2010. – 496 с.
3. Курінний Є.В. Адміністративне право України: тенденції трансформації в умовах реформування / Є.В. Курінний. – Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України, 2002. – 92 с.
4. Сіроштан О. Які права у „Медичного права”? / О. Сіроштан // *Theoria* № 6 (27) 2008. – С. 5-7.
5. Стеценко В.Ю. Предмет, метод і система медичного права / В.Ю. Стеценко // *Медичне право України: проблеми становлення та розвитку. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 19-20.04.2007, м. Львів* – С. 297-301.
6. Децик О.З. Медичне право в системі вищої медичної освіти в Україні / О.З. Децик, Н.І Кольцова, О.Я. Сорока, Я.І. Павлишин // *Східноєвропейський журнал громадського здоров'я* № 4. – 2008. – С. 85-87.
7. Стеценко С.Г. Медичне право України: підручник / С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, І.Я. Сенюта; за заг. ред. д.ю.н., проф. С.Г. Стеценка. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців „Правова єдність”, 2008. – 507 с.
8. Тимошук О. Медичне право – це міф чи реальність в Україні? / Олександра Тимошук

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://smi.liga.net/print/articles/2011-11-21/3206972_medichne_pravo_.htm.

9. Рудий В.М. Законодавче забезпечення реформи системи охорони здоров'я в Україні / В.М. Рудий. – К. : Сфера, 2005. – 272 с.

10. Бабанін А.А., Ясінський В.І. Медичне право / А.А. Бабанін, В.І. Ясінський. – Сімферополь, 2005. – 363 с.

11. Макеева О.А. Медицинское право России – процесс становления, проблемы определения предмета и метода / О.А. Макеева // *Медичне право України: законодавче забезпечення царини охорони здоров'я (генезис, міжнародні стандарти, тенденції розвитку й удосконалення): Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права (19-21 травня 2011 р. м. Одеса) / Упоряд. к.ю.н., доц. І.Я. Сенюти, Х.Я. Терешко. – Львів: ЛОБФ „Медицина і право”, 2011. – 416 с.*

12. Mikos M., Poździuch S. Polskie towarzystwo prawa medycznego / Marcin Mikos, Stefan Poździuch [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.almamater.uj.edu.pl/101/25.pdf>.

13. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник / О.Ф. Скакун. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.

14. Сенюта І.Я. Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні. Автореф. дис. кандидата юридичних наук: спец. 12.00.01 „Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень” / І.Я. Сенюта. – Львів, 2006. – 19 с.

15. Болотіна Н.Б. Медичне право у системі права України / Н.Б. Болотіна // *Право України* – 1999. – № 7. – С. 116-121.

16. Дешко Л.М. Про галузеву належність медичного права України / Л.М. Дешко // *Право України* – 2006. – № 1. – С. 120-124.

17. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 195 від 10.08.2000 р. „Про надання спеціального дозволу на медичну діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини” // *Офіційний вісник України* від 16.03.2001 – 2001. – № 9. – С. 288, стаття 378, код акту 17908/2001.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь. ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.